

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 20, Sayı: 1, Sayfa: 333-352, ELAZIĞ-2010

BORİS YELTSİN DÖNEMİ'NDE RUS-ALMAN İLİŞKİLERİ [1992-2000] KÜLTÜR VE EKONOMİ

*Russian-German Relations in the Era of Boris Yeltsin [1992-2000]
Culture and Economy*

Fahri TÜRK*

ÖZET

Uzun bir tarihsel geçmişe sahip olan Rus-Alman ilişkileri Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra özellikle kültürel ve ekonomik alanlarda ivme kazanmıştır. B. Yeltsin döneminde bu alanlarda sıklaşan Rus-Alman ilişkileri diğer alanlarda da ikili ilişkilerin itici gücü durumuna yükselmiştir. Küreselleşen dünyada kültür ve ekonominin devletlerarası ikili ilişkilerin geliştirilmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığı muhakkaktır. Rus-Alman ilişkilerinin temelinde kültürel diyalog bulunmaktadır. Bunun yanında Alman sivil toplum kuruluşları, Alman işadamlarının yatırımları ve bu yatırımların coğrafi dağılımı Alman ekonomisinin Rusya pazarında her şeyden önce kendi hammadde ihtiyacını karşılamaya odaklandığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Rus-Alman ilişkileri, kültürel diyalog, ekonomik yatırımlar.

ABSTRACT

The long-standing Russian-German relations have revived after the post Cold War especially in cultural and economic fields, in which they intensified in the Era of Boris Yeltsin. The bilateral economic and cultural relations between both countries were considered as a motor of the relations in other issue-areas. It is obviously that culture and economy play an important role in intergovernmental relations in a globalizing world. Cultural dialog is an important asset in Russian-German relations at all. The German NGO's, the investment of the German businessmen and the regional distribution of these investments show that the German economy focuses first of all on satisfying its raw material needs in the Russian market.

Key Words: Russo-German relations, cultural dialog, economic investments.

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi; ftuerk@web.de

Giriş

Çarlık Rusya ve Alman derebeylikleri dönemine kadar uzanan Rus-Alman ilişkileri uzun bir geçmişe sahiptir. Önceki yüzyıllarda yakın ilişkiler kuran iki ülke hanedanları¹ ikili ilişkilerin çok yönlü olarak gelişmesine önemli katkı yapmışlardır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde de belli bir zaman dilimi hariç tutulursa ilişkiler olumlu yönde gelişme göstermiş ve Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinden sonra yeni bir sürece girmiştir. 1990'lı yıllarda devlet ve hükümet başkanlarının karşılıklı ziyaretleri sonucunda, ilişkilerin siyasi ve hukuki temelleri atılmış olup, iyi bir işbirliği için gerekli olan altyapı oluşturulmaya başlanmıştır. Almanya, Rusya'nın uluslararası örgütlere kabul edilmesinde aktif bir rol oynarken, Rusya da Almanya'ya karşı olan yükümlülüklerini özellikle Almanya'da bulunan askerlerini zamanından önce geri çekmek suretiyle yerine yetirmiştir.

Rus-Alman ilişkilerini konu alan bu çalışma, iki ülke arasındaki ilişkileri kronolojik bir yaklaşımla ele almak niyetinde değildir. Bu çalışma B. Yeltsin döneminde Rus-Alman ilişkilerinin itici gücü durumunda bulunan kültür ve ekonomi faktörlerini analitik bir yaklaşımla derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Küreselleşen dünyada kültür ve ekonomi faktörlerinin devletlerarası ikili ilişkilerin geliştirilmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığı şüphe götürmez. Rus-Alman ilişkilerinin temelinde çok yönlü gelişen kültürel diyalog bulunmaktadır. Bunun yanında sivil toplum

¹ Rus-Alman ilişkilerinin gelişmesinde iki ülke hanedanları önemli bir rol oynamıştır. Hanedanlar arası ilk ilişkiler Rus Çarı I. Petro'nun oğlu Aleks'i'nin bir Alman prensesi olan Charlotte Christine Sophie von Braunschweig-Wolfenbüttel ile evlenmesiyle başlamış ve akabinde Petro'nun kızı Anna'nın bir Alman derebeyi olan Karl Frederik von Holstein-Gottorp ile evlenmesiyle devam etmiştir. II. Petro'nun 1730 yılında ölümünden sonra Romanofların erkek tarafından soyu kurduğu için, I. Petro'nun karısı Katarina Rus tarihinde ilk çariçe olarak Rus tahtına oturmuştur. 1761'den sonra III. Petro ile birlikte Romanof-Holstein-Gottorp Hanedanlığı başlamıştır. Bu evlilikler sonunda doğmuş olan III. Petro artık yarım bir Rusdur. III. Petro'yu alaşağı ederek Rus tahtına II. Katarina adıyla oturan Sophie Friederike Auguste von Anhalt-Zerbst ise bir Alman prensesidir. II. Katarina'dan sonra Rus tahtına geçen diğer bütün çarlar Danimarkalı bir prensesle evlenerek istisna teşkil eden III. Aleksander hariç, Alman prenseslerle evlenmişlerdir. Bu evlilikler sonunda son Rus çarına geldiğinde Romanof Hanedanı'nın kanındaki Rusluk oranı 1/64'e düşmüştür. Ünlü tarihçi Joachim Torke'ye göre bu tespit Rusların Birinci Dünya Savaşı'nda aslında kendilerinin düşmanı olan Almanlar tarafından yönetildiklerini anlamalarına yaradığı için önemlidir. Rusya ve Almanya hanedanları 19. yüzyılda adeta ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Örneğin I. Aleksander Napolyon nezdinde Alman kuzenlerini görevden aldığı için protestoda bulunmuştur. I. Nikola ise, Hohenzollern Hanedanı'na gönülden bağlıydı. Bu ilişkiler panslavist hücumlara karşı bile bağımsızlık kazanmış durumdaydı. Rusya ve Almanya arasındaki iyi ikili ilişkiler Rus-Fransız Paketi döneminde devam etmiştir. II. Nikola ve II. Wilhelm eski işbirliği imkanlarını Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde yeniden tesis etmek istemişlerse de gerçekleştirememişlerdir (Bk. Torke, Hans J., Die Russische Zaren 1547-1917, 3. Aufl. München 2005, s. 1-406)

örgütleri, Alman yatırımları, yatırımların coğrafik dağılımı, bilgi transferi, sanayi ve ticaret odaları iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin ne denli karmaşık ve çok yönlü olduğunun bir göstergesidir.

Rus-Alman İlişkilerinde Parametre Değişimi

Rus-Alman ilişkileri 1990 ila 2000 yılları arasında köklü yapısal değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerin en belirgin özelliği ise iki ülke ilişkilerinde tarihsel nedenlerden kaynaklanan sıra dışı durumun normalleşmeye başlamasıdır. Berlin, 1990'ların başında Moskova'ya, iki Almanya'nın birleşmesine giden yolu açtığı için minnettarlık duymaktaydı. Almanya, topraklarında konuşlandırılmış olan önemli sayıda Rus askerinin varlığından dolayı, 1994 ortalarına kadar Rusların milli gururunu okşayıcı davranışlarda bulunmuştur. Alman Hükümeti, Rusya'yı Almanya'daki askerlerini hızla çekmesi karşılığında uluslararası kuruluşlar nezdinde desteklemiştir. Rus-Alman ilişkilerine hamasi duyguların hakim olduğu bu dönemde, Berlin, Moskova'ya hem finansal destek vermiş, hem de ekonomik işbirliğini geliştirecek altyapı faaliyetlerine girişmiştir. Aynı dönemde Almanya, Rusya'ya uluslararası kuruluşlarla işbirliğini geliştirme konusunda; Rusya ise Almanya'ya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne daimi üyelik hususunda destek vermiştir. Örneğin, Almanya Rusya'nın G-7 zirvesine alınması için büyük bir kulis faaliyeti yapmış ve bu sayede G-8 teşekkül etmiştir. Rusya'nın G-7 zirvesine alınması bu ülkenin geçmişin süper gücü olarak kırılan gururunu bir nebze de olsa tamir etmesini sağlamıştır. Ancak Rus dış politikasına 1994'ten itibaren çok kutupluluk hakim olmaya başlayınca, Rus-Alman ilişkilerinde soğuma dönemi başlamıştır. Ağustos 1998'de Rusya'da meydana gelen ekonomik kriz Rusya ile Almanya arasındaki ekonomik ilişkileri derinden etkilemiş, ancak 2000'de Hermes garantilerinin² tekrar yürürlüğe girmesiyle iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler yeniden canlanmıştır.

Almanya, Helmut Kohl yönetiminin iktidardan gitmesiyle birlikte, politikasını Boris Yeltsin'e endeksli olarak görmekten vazgeçmiştir. G. Schröder bu durumu Rusya ziyaretinde B. Yeltsin dışındaki Aleksander Lebed, Genadi Züganov ve Grigori Yavlinski gibi muhalefet liderleriyle görüşerek netleştirmiştir (Wagensohn, 2001, s. 522-31).

² Bu garantiler Hermes Kredi Sigortası AŞ (Hermes-Kreditversicherungs-AG) tarafından sağlanmaktadır. Rusya'da faaliyette bulunan bir Alman firmasının bu şirketten kredi garantisi alabilmesi için Rusya'dan resmi bir destek mektubu getirmesi gerekmektedir. 1996 yılına kadar sadece Incombank ve International Moscow Bank bu destek mektuplarını vermeye yetkiliydi. Hermes kredi garantileri proje finansmanı ve takas usulüyle yapılan ticarete geçerlidir. Takas usulünde Rus firmaları karşılık olarak petrol, doğalgaz, demir, kömür vb. gibi maddelerle ödeme yapmaktadırlar (Bu konuda bk. Der Tagesspiegel, 24 Ocak 1995).

Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rus-Alman ilişkileri yeni bir evreye girmiştir. William Symser'e göre, bu dönemde Almanya'nın uluslararası önemi arttığı için V. Putin Rusya'yı kalkındırma planına Almanya'yı dahil etmiştir. Almanya'nın bu plan uyarınca Rus ekonomisinin gelişmesine ve Rusya'nın uluslararası arenada şan ve şöhret kazanmasına yardımcı olması öngörülmüştür. Buna göre Berlin, Moskova ile yaptığı işbirliği sayesinde sadece Avrupa'da büyük bir güç olmakla kalmayacak, Avrupa'nın merkezi de Berlin'e kaymış olacaktır. Bu doğrultudaki muhtemel bir gelişme Almanya'nın Doğu Avrupa ve ABD ile ilişkilerini de gerebilecektir (Symser, 2000, s.15). Rusya ve Almanya arasındaki olumlu ikili ilişkilere rağmen, iki ülke arasında anlaşmazlık noktaları da yok değildir. Almanya ve Rusya arasındaki sorunlardan ilki, Moskova'nın Rusya Almanları (Russlanddeutsche)³ için Volga Bölgesi'nde devlet kurma fikrinden vazgeçmesidir. İkinci anlaşmazlık noktası ise, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Rusların savaş ganimeti olarak ülkelerine götürdükleri Alman Kültür Mirası'nın (Beutekunst)⁴ geri iade edilmemesidir. Diğer sorunlar ilk ikisine göre daha ikincil bir rol oynamaktadır. Bu sorunlar arasında Rusya'nın nükleer silah yapımında kullanılan maddeleri Almanya'da yakalatması ve Almanya'nın Kaliningrad'ta konsolosluk açma fikrine Rusya'nın sıcak bakmaması bulunmaktadır (Timmermann, 1995, s. 15).

Rusya'nın Almanya'ya olan borçları da iki ülke arasındaki ilişkileri kimi zaman

³ Bu etnik grup yoğun olarak Volga bölgesine göç ettiği için yaygın literatürde "Volga Almanları" diye de anılmaktadır. Bu çalışmada Rusya'da yaşayan Almanların SSCB döneminde zorunlu göçe tabi tutulmaları da göz önüne alınarak daha kapsayıcı bir kavram olan "Rusya Almanları" deyimini kullanılacaktır. Rusya Almanları, aslen bir Alman prensesi olan Rus Çariçesi II.Katarina tarafından 1764 yılında Rus Çarlığı'na davet edilmişlerdir. Bu daveti müteakiben ilk etapta 30 bin Alman Hessen bölgesinden özellikle Volga havalisine göç etmiştir. Yeni göçmenlerin sahip oldukları ayrıcalıklar arasında, vergi ve askerlik hizmetinden muafiyet ve sınırsız muhtariyet gibi maddeler bulunmaktaydı. Panslavizmin ve Rus milliyetçiliğinin yükselişiyle birlikte 1871 yılında Rusya Almanları'nın sahip oldukları ayrıcalıklar kaldırılmıştır. Moskova'nın baskısından kaçan onbinlerce Rusya Almanı Sibiryaya göç etmek zorunda kalmıştır. Bu neden dolayı, günümüzde Novosibirsk bölgesinde 600 bin Rusya Almanı yaşamaktadır. Volga bölgesinde kalanlar ise hiç bir zaman huzura kavuşamamışlardır. 1915 yılında bölgedeki gerginliğin artması üzerine Rus Çarı II. Aleksander 200 bin Rusya Almanını Sibiryaya sürdürmüştür. Rusya Almanları'nın yaşadıkları dramlar sonraki yıllarda da dinmemiş, 1930'larda devletleştirme ve 1940'larda da, Nazilerin Rusya'ya saldırması üzerine Sibiryaya ve Orta Asya'ya sürülmüşlerdir (Bk. Eberbach, Götz, Woher? Wohin? Die Wanderungen der Russlanddeutschen gestern und heute, Wien 2003, s 1-112 ve Mukhina, İrina The Germans of the Soviet Union, London 2007, 1-240).

⁴ Almanya'da bu adla literatüre girmiş olan konu çok araştırılmıştır. Nitekim bu konu üzerine 1990-2000 yıllarında yayınlanmış yazıları kapsayan bir bibliyografya dahi yayınlanmıştır. Bk. Bruhn, Peter Das Bernsteinzimmer in Zarskoje Selo bei Sankt Petersburg: "Beutekunst" Bibliographie des internationalen Schrifttums über das Schicksal des im Zweiten Weltkrieg von der Roten Armee in Deutschland erbeuteten Kulturgutes, Museums-Archiv-und Bibliotheksbestände", Boch & Küble Verlag, Berlin, 2004, s. 1-468.

germiştir. Rusya'nın dış borçları toplam 70 milyar Amerikan dolarıdır. Bu rakam Rusya'nın GSMH'nin yüzde 62' sine denk gelmektedir. 1992 yılı itibarıyla Moskova'nın Berlin'e olan borcunun 36 milyar mark olduğu ve bunun sonraki yıllarda 30 milyar mark arttığı dikkate alındığında, Almanya Rusya'dan alacaklı ülkeler sıralamasında ilk başlarda gelmektedir. Alman Hükümeti'nin Hermes garantileri çerçevesinde verdiği beş milyar marklık borç yukarıdaki toplama dahil değildir (Handelsblatt, 3 Aralık 1992). Rusya'nın Paris Kulübü'ne olan borcunun yarısı olan 25 milyar mark Almanya'nın payına düşmektedir. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi bütün gayretlere rağmen istenen düzeye getirilememiştir. 1997 yılına kadar Almanya'nın Rusya'da yaptığı doğrudan yatırımlarının toplam tutarı 400 milyon mark olarak gerçekleşmiştir. Almanya, yabancıların Rusya'da yaptıkları doğrudan yatırımlarda, ABD ve İngiltere'nin gerisinde, üçüncü sırada yer almaktadır (Süddeutsche Zeitung, 3 Mart 1997).

Rus-Alman ticaretinin gelişmesi için Alman bankaları üzerlerine düşen görevleri yapmaya çalışmaktadırlar. Örneğin, 1998'e kadar Alman bankaları Rusya'ya 50 milyar Amerikan doları tutarında kredi vermiştir. Bu meblağın yüzde 90'ı dış ticaret sigortaları tarafından garanti altına alınmıştır. Sigortalanan kredilerin bankalara göre oluşturdukları risk dağılımı aşağıdaki şekildedir: Deutsche Bank (1,35 milyar mark), Dresdner Bank⁵ (680 milyon mark) ve Commerz Bank (1 milyar mark). Alman bankaları da kendilerini Hermes garantileri çerçevesinde garanti altına aldırılmaktadır. Almanya 1992'de dış satımları garanti altına almak için sigorta şirketlerine 867 milyon marklık bir ödeme yapmıştır. 1997 yılında sigorta şirketlerine ödenen bu tutar 583 milyon marka gerilemiştir (Berliner Zeitung, 19 Ağustos 1998).

Rusya ile Almanya arasındaki işbirliği, Moskova ve Berlin'in ekonomik ve stratejik potansiyelini artıracığından bu iki ülke jeopolitik arenada da önemli aktörler konumuna gelebilirler. Böylece Almanya ekonomik büyümesini sağlamak için Rus hammaddesi temin ederken, Rusya ise gururunu incitmeden kalkınmasına yardımcı olabilecek Almanya gibi dost bir ülke ile işbirliğine gidecektir.

⁵ 1970'li yılların başından beri Rusya'da faaliyet gösteren Dresdner Bank, Fransız Banque Nationale de Paris ile ortaklaşa tamamı yabancı sermayeli BNP-Dresdner Bank adlı bir banka kurmuştur. Söz konusu banka 1993 yılında Sen Petesburg'da kurmuştur. Öz sermayesi 10 milyon Amerikan doları olarak belirlenen bankada 80 kişi çalışmaktadır (Bk. Handelsblatt 13 Eylül 1993).

Rus-Alman İlişkilerinde Kültür Faktörü

Rusya ile Almanya arasındaki kültürel ilişkiler H. Kohl'ün 1992 yılında yaptığı Rusya ziyaretinde hukuki bir zemine oturtulmuştur. Bu alanda hem Alman Hükümeti'nin girişimleri, hem de bu ülkenin sivil toplum kuruluşları (STK) faaliyette bulunmaktadır. Alman STK'larının Rusya'daki angajmanı Almanya'nın Rusya'daki kültürel faaliyetleri açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu bağlamda örnek verilecek olursa, Goethe Enstitüsü, Goethe ve Puşkin'in anısına 1999 yılında Moskova'da etkinlikler düzenlemiştir. Bu etkinliklerin yanında Goethe Enstitüsü Almanca kurslar da vermektedir. Kültür alanında diğer önemli bir açılım da eski Almanya Cumhurbaşkanı Roman Herzog'un inisiyatifi ile hayata geçirilen "Rus-Alman Kültür Forumu Potstam Buluşmaları"dır. R. Herzog bu forumun iki ülke arasında kriz dönemlerinde sorunların tartışıldığı bir platform olarak görev yapmasını istemiştir. Yılda bir kez düzenlenen bu forumda iki ülkenin bilim adamları, yöneticileri ve iktisatçıları gündemdeki konuları tartışarak Rusya ile Almanya arasındaki mevcut anlaşmazlık noktalarının aşılmasını sağlamaya çalışmaktadırlar (Bulletin, 1999, s. 217).

İki ülke arasındaki kültürel ilişkiler bağlamında STK'ların faaliyetleri ayrı bir önem arz etmektedir. Örneğin, Berlin Frei Üniversitesi Slav Bilimleri Bölümü'nde okuyan bir grup öğrencinin 1992 yılında kurduğu Rus-Alman Değişim Derneği (*Der Deutsch-Russische Austausch e.V.*) anılabilir. Rus toplumunun tabandan demokratikleşmesine katkıda bulunmayı amaçlayan bu dernek, Rusya'ya STK'larda çalışmak ve staj yapmak üzere gönüllüler göndermektedir. Bu gönüllüler, Irkutsk'ta bir çevreci örgüt ile birlikte "Baykal Gölü'nde Kirliliğe Karşı Savaş" ve "Volgograd Anneleri Uyuşturucuya Karşı" etkinlikleri çerçevesinde bağımlılara iğne dağıtımı gibi bazı projeleri yürütmüşlerdir (Die Tageszeitung, 28 Nisan 2000).

Rus-Alman kültürel ilişkilerinin yumuşak karnını ise, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında savaş ganimeti olarak Rusya'ya götürülen sanat eserleri oluşturmaktadır. Almanya söz konusu dönemde 200 bin civarında resim, heykel, ziynet eşyası ile iki milyon yazılı eser ve kitabın Rusya'ya götürüldüğünü iddia etmektedir. 1990 yılında imzalanan Rus-Alman Dostluk Anlaşması gereğince bu eserlerin geri verilmesi gerekirken Rus Hükümeti bu eserleri iade etme hususunda pek istekli olmamıştır. Bunun nedeni Rusya'nın söz konusu eserleri Nazi Almanyası'na karşı galibiyetinin bir nişanesi ve Rusya'dan Nazilerin götürdükleri eserlere⁶ karşı bir misilleme olarak görmesidir.

⁶ Nazilerin Rusya'dan alıp götürdükleri en önemli sanat eseri Prusya Kralı I. Wilhelm tarafından 1716 yılında Rus Çarı I. Petro'ya hediye edilen ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar Sen Petersburg'da

Nitekim Moskova, uzun süren tartışmalardan sonra Rusya Anayasa Mahkemesi'nin verdiği bir karara dayanarak, bu eserlerin Rusya'nın malı olarak kalacağını, fakat gerekli görülen durumlarda geri iade edilebileceğini tüm dünyaya duyurmuştur (Süddeutsche Zeitung, 21 Haziran 1999).

Rusya Almanları iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Almanya 1990'ların başında Volga Cumhuriyeti'nin yeniden kurulması için kulis faaliyeti yapmış ancak Rusya'nın katı tutumu neticesinde geri adım atmak zorunda kalmıştır. Almanya, Rusya topraklarında kalan soydaşlarına maddi ve kültürel olarak yardım etmektedir. Bu bağlamda Alman Hükümeti daha çok Rusya Almanları'nın kültürel kimliklerini koruyabilmeleri üzerine odaklanmış gözükmektedir. Bundan dolayı Almanya'nın Rusya'daki soydaşları için yaptığı maddi yardımın önemli bir kısmı kültürel alana kaydırılmıştır. Alman İçişleri Bakanlığı tarafından 1993 yılında yapılan 121,3 milyon marklık yardım konut yapımında ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesinde kullanılmıştır (Süddeutsche Zeitung, 7 Nisan 1993). Alman Hükümeti 1996'da Moskova'da bir "Alman Evi" kurmuş ve Rusya'nın değişik bölgelerinde Almancanın yaygınlaşması için yüz adet toplantı salonu yapılmasını kararlaştırmıştır. Yani Almanya özellikle Almancanın Rusya'da yaşayan genç soydaşları tarafından öğrenilmesi ve kullanılmasına büyük önem vermektedir. Alman yönetimi Rusya Almanlarının ancak bu sayede Alman kültürünü yaşatabileceklerini düşünmektedir. Almanya, 1997'de Rusya'nın çeşitli bölgelerinde 100 bin kişiye Almanca öğrenme imkanı sağlamak suretiyle bu işe verdiği önemi somut bir şekilde ortaya koymuştur (Süddeutsche Zeitung, 26 Ekim 1996).

Rus-Alman Ekonomik İlişkileri

Ekonomik İşbirliği

Alman sanayici ve iş adamlarının Rusya ile ilişkilerinin tarihi oldukça eskidir. Örnek verilecek olursa Siemens üretmiş olduğu elektrikli treni 1882 yılında Moskova'da

Katerina Sarayı'nda bulunan "Bernstein Odası" idi. Genişliği 10x10 metre olan bu odanın yüksekliği 6 metreyi bulmaktaydı. Bunun 4,75 metresi saf altın sarısı Bernstein taşı ile bezenmişti. Sadece Versay Sarayı bundan daha görkemliydi. Bu eser İkinci Dünya Savaşı sırasında Naziler tarafından Almanya'ya götürülmüş ve Kaliningrad'da sırta kadem basmıştır. Bu güne kadar bulunamayan eserin bazı parçalarına son yıllarda Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde rastlanmaya başlanmıştır. Rus Hükümeti bir ilim adamı grubuna bu odayı aslına uygun şekilde tekrar yaptırmaya başlamıştır. Bu işlem bilgisayar desteği ile çok hassas ölçülere dayanılarak, büyük bir titizlikle sürdürülmektedir (Bu konuda bk. Wiedemann, Erich, Operation Puschkin. Die Jagd nach dem Bernsteinzimmer I, Der Spiegel 48/2000, s. 76-98 ve Wiedemann, Erich, Operation Puschkin. Die Jagd nach dem Bernsteinzimmer II, Der Spiegel, 49/2000, s. 82-107).

düzenlenen Sanayi Fuarı'nda sergilemiştir. Bir başka Alman sanayicisi Gottlieb Daimler de ilk arabasını Ruslara satmıştır. İki ülke arasındaki ekonomik işbirliği SSCB döneminde de devam etmiştir. Söz konusu dönemde Mannesmann Rusya'da doğal gaz boru hattı yapımını üstlenmiştir. Bunların haricinde Almanlar o dönemde çikolata ve şeker fabrikaları da kurmuştur (Handelsblatt, 17 Kasım 2000).

Rusya 1990'lı yıllarda Almanya'nın dış ticaretinde önemli bir rol oynamamış olsa da, Alman ekonomisi söz konusu dönemde Rusya'ya büyük bir önem vermiştir. Klaus Mangold'a göre bunun birkaç sebebi vardır. Alman girişimciler herşeyden önce Rusya'ya modernleşme konusunda yardım etmek istemektedir. Bunun nedeni refahını artırmış 150 milyonluk bir Rusya'nın büyük bir pazar oluşturacağıdır. K. Mangold'a göre, Alman firmaları ve girişimcileri bundan dolayı kısa vadede para kazanmaya yönelik stratejilerden vazgeçerek, uzun vadede büyüyen Rusya pazarında yerlerini almaları gerekmektedir. Alman firmalarının şimdiden Rusya'da yerlerini sağlamlaştırmaları, Rusya'nın diğer Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleriyle ilişkisini geliştirmesine paralel olarak, önlerine daha büyük bir pazarın çıkmasını sağlayacaktır. Diğer yandan Rusya hammadde zengini bir ülke olarak, Almanya'nın enerji ihtiyacını karşılamada kilit role sahip ülkelerden biridir (Mangold, 2000, s. 6).

Almanya ile Rusya arasındaki ekonomik ilişkilere özel bir önem verildiğinden ilişkiler Yeltsin ve Kohl döneminden başlayarak çok yönlü olarak geliştirilmeye başlanmıştır. Rusya Devlet Başkanı Putin iktidara geldikten sonra ilk olarak bir Alman iş adamı grubunu kabul etmiştir. Alman delegasyonu bu görüşmede Putin'e üç önemli proje teklif etmiştir. Bunlardan birincisi, Rus kalkınma ve yatırım bankası kurma amacıyla hazırlık yapacak bir karma komisyonun kurulmasıdır. İkincisi, Rus-Alman İşbirliği Konseyi'nin yılda bir kez yapılacak hükümetler arası görüşmelerle güçlendirilmesidir. Üçüncüsü de ekonomik projelerin önündeki engellerin kurulacak bir ortak çalışma grubu yardımıyla ortadan kaldırılmaya çalışılmasıdır. 1990'ların sonunda Rusya'da yaklaşık 1.800 Alman iştirakli şirket faaliyet göstermekteydi. Alman girişimciler özellikle Rusya'nın taşra bölgeleriyle yakından ilgilenmişlerdir. Böylece Alman Ekonomisi Doğu Komisyonu ve Alman Hükümeti Sibiryaya Anlaşmaları çerçevesinde Rusya'nın 19 bölgesinin valisini Almanya'ya davet etmiştir (Mangold, 2000, s.1-5).

Almanya'nın Rusya'ya verdiği danışmanlık hizmetleri bir diğer işbirliği alanını oluşturmaktadır. Alman danışmanlar Rus işletmelerine pazar ekonomisine geçişte yardım etmektedir. Vladimir şehrinde Elektropribor Firması'nın pazar ekonomisine geçişinin desteklenmesi bu bağlamda örnek olarak verilebilir. Alman Hükümeti 1990'lı yılların

başında Federal Kartel Yönetimi Eski Başkanı Wolfgang Kartte'yi Rusya'ya danışman olarak göndermiştir. Rusya'ya sadece *know-how* transfer edilmesinden yana olan Kartte, bu ülkenin sürekli olarak kredilerle desteklemesine karşı çıkmaktadır. W. Kartte'ye göre, her şeyden önce Rusya'da pazar ekonomisinin temelini oluşturacak bir orta direk oluşturulmalıdır (Berliner Zeitung, 24 Ağustos 1993). Rus-Alman Forumu da, Rusya'ya verilen danışmanlık hizmetlerinin bu ülkenin kalkınmasında maddi yardımlardan daha önemli olduğunun altını çizmiştir. Almanya bölgesel kalkınmayı Rusya'nın gelişmesinin anahtarı olarak gördüğünden, federal yapının korunması ve geliştirilmesini teşvik etmektedir (Frankfurter Allgemeine, 2 Ekim 1993). Rusya Maliye Bakanlığı'na makro ekonomi, bütçe planlaması ve para politikası konularında danışmanlık hizmeti veren bir grubun başında da Jochen Wermuth adında bir Alman bulunmaktadır. J. Wermuth Maliye Bakanlığı'na uluslararası ilişkiler alanında danışmanlık hizmeti vermektedir (Reinische Merkur, Aralık 1996).

Ayrıca danışmanlık hizmetleri çerçevesinde Rus işletmelerinin yöneticileri Almanya'da mesleki eğitimine tabi tutulmaktadır. Bu bağlamda Yeltsin'in inisiyatifi ile başlatılan "Yönetici Değişim Programı" çerçevesinde 2000 yılına kadar 2.500 Rus yöneticisi Batı Avrupa'da staj yaparak tecrübe edinmiştir. Almanya, en çok on hafta yapılabilen bu stajları finanse etmek için 17 milyon marklık bir meblağ ayırmıştır (Berliner Zeitung, 9 Mart 1999). Bu programın bir amacı da yeni iş ilişkileri kurma ve var olanları geliştirmektir. Ayrıca Alman finansal denetim firmaları Rusya'ya bu alanda eğitim desteği de vermektedir. Bu faaliyetler çerçevesinde Almanya Rusya'nın muhasebeci ihtiyacının karşılanmasına da katkıda bulunmaktadır. Avrupa Birliği (AB) ise Almanya'nın bu faaliyetlerini 1,8 milyon marklık bir fon ile desteklemektedir (Frankfurter Allgemeine, 19 Mart 1996).

Sanayi ve Ticaret Odaları

SSCB'nin dağılmasından sonra, Yeltsin'in Almanya ziyaretinde Berlin bu ülkeye yardım edeceğini taahhüt etmiştir. Almanya, 1992 yılından Düsseldorf'ta Rus-Alman Ekonomik İşbirliği Merkezi'ni (*Zentrum für Deutsch-Russische Wirtschaftskooperation*) kurarak başına uzun yıllar Deutsche Bank'ın Moskova temsilciliğini yapmış olan Axel Lebahn'ı getirmiştir. Bu merkezin, iki ülke arasında ekonomik işbirliğinin gelişmesini sağlayacak bir bilgi bankası olarak işlev görmesi kararlaştırılmıştır (Frankfurter Allgemeine, 19 Aralık 1991). Rus-Alman Ekonomik İşbirliği Merkezi bundan başka Moskova'da faaliyet gösteren "Rus-Alman Ticaret Evi Derusa GmbH" ile bir işbirliği anlaşması imzalamıştır. Viktor Sorokin tarafından kurulan ve birçok Rus şirketi

tarafından desteklenen Rus-Alman Ticaret Evi'nin amacı uygulamada Rus firmalarına yardımcı olmaktır. Şirketin bir diğer politikası da Rus ve Alman şirketleri arasında işbirliği imkanlarını geliştirmektir (Handellsblatt, 19 Ekim 1992).

“Alman Endüstri ve Ticaret Forumu” (*Deutscher Industrie- und Handelstag*) Rusya ile ticari ve ekonomik ilişkilerini daha iyi yürütebilmek için “Rusya’da Alman Ekonomisi” adında bir yapılanmaya gitmiştir. “Rusya’da Alman Ekonomisi” 1997 yılında Moskova’da “Alman Ekonomi Evi” (*Haus der deutschen Wirtschaft*) adlı bir koordinasyon ve danışmanlık merkezi kurmuştur. Başına Andrea von Knoop’un⁷ getirildiği bu merkezin Sen Petersburg, Novasibirsk ve Kaliningrad gibi şehirlerde de temsilcilikleri vardır. Yirmi kişinin görev yaptığı “Alman Ekonomi Evi” zamanla Andrea von Knoop’un da gayretleriyle Rusya’da siyaset ve ekonomi çevrelerinin danışmaya can attığı bir kurum haline gelmiştir. Üç yüz firmanın üye olduğu “Alman Ekonomi Evi” Rusya’da büyük Alman firmaları lehine lobi faaliyetleri yürütmektedir. Alman Ekonomi Evi’nin amacı Rusya’da faaliyet gösteren Alman firmalarının sorunlarına çözüm bulmak ve onlara yatırımlar konusunda danışmanlık hizmeti vermektir. Orta ölçekli Alman firmalarının Rus pazarında yatırım yapmasını teşvik etmek bu kurumun öncelikli görevleri arasındadır. Alman Ekonomi Evi, Alman firmalarına daha iyi bir yatırım ve faaliyet ortamı sağlayabilmek için vergi mevzuatının Alman firmaları lehine değiştirilmesi, yatırımların sağlam bir hukuki dayanağa kavuşturulması, keyfi gümrük işlemlerine son verilmesi ve organize suç örgütleriyle mücadele gibi gerçekten yabancı yatırımların önündeki engelleri ortadan kaldırmak için mücadele etmektedir (Die Welt, 20 Ağustos 1998 ve Süddeutsche Zeitung 3 Mart 1997).

Almanların Rusya’da kurmuş oldukları bir diğer kuruluş, 1995 yılında iki yüz Alman girişimcinin bir araya gelerek Moskova’da hayata geçirdikleri Rus-Alman Ekonomi Odası’dır. Rus hukukuna göre kurulmuş olan bu oda, alanında bir ilk oluşturmaktadır. Alman girişimciler hükümetleri tarafından yeterince destek görmediklerini düşündükleri için böyle bir adım atmışlardır. Gerçekten de Alman ve Amerikan firmaları hükümetlerinden gördükleri resmi destek konusunda karşılaştırdıklarında Almanlar, Amerikalı rakiplerine oranla daha dezavantajlı bir konumdadır. Örneğin, Amerikalılar Ruslarla Almanlardan daha avantajlı bir çifte

⁷ Von Knoop Ailesi Çarlık Rusyası’nda bu ülkede tekstil endüstrisini kuran Alman asıllı bir ailedir. Aynı zamanda Narva’da bir fabrika açan aileye II. Aleksander tarafından soyluluk ünvanı verilmiştir. Aynı zamanda Rusya uzmanı olan bayan von Knoop’un eşinin Rusya ile iyi ilişkileri vardır (Bk. Der Tagesspiegel, 5 Şubat 1994).

vergilendirme anlaşması imzalamışlardır. Rus-Alman Ekonomi Odası'nın amacı, üyelerinin hukuk, vergi ve ekonomi konularında karşılaştığı sorunların çözümüne yardımcı olmak ve üyeleri arasında tecrübe paylaşımını teşvik etmektir. Rus iş adamları ve yöneticileri ile iyi ilişkiler geliştirmek, Rusya pazarı hakkında bilgi toplamak ve toplanan bu bilgileri Alman işletmelerinin kullanımına sunmak Rus-Alman Ekonomi Odası'nın diğer görevlerinden bazılarıdır (Handelsblatt, 18 Mart 1995).

Rusya ve Almanya arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerde proje finansmanının sağlanması önemli noktalardan biridir. Proje finansmanı Rus-Alman ticari ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Geleneksel dışsattım finansmanına alternatif teşkil eden proje finansmanına göre, bir projenin sadece yatırım harcamalarının finansmanı öngörülmekte, diğer işletme giderleri ve borç yönetimi proje sahibi tarafından karşılanmaktadır. Uzun vadeye yayılan bu finansman şekli teknik bakımdan uygun projeler için gündeme gelmekte ve hukuki olarak da garanti altına alınmaktadır. Örneğin, 1993 yılı itibarı ile Alman Hükümeti söz konusu proje kapsamında dört ayrı projenin finansmanını onaylamıştır (Frankfurter Allgemeine, 3 Mayıs 1993).

Rusya'da Alman Yatırımları

A. Lebahn'a göre, Rusya'da faaliyet gösteren Alman firmaları geleneksel ve riskten kaçınan bir politika izlediklerinden Rusya pazarındaki gelişmeleri izleyememekte dolayısıyla bu pazardaki önceliğini Anglo-Sakson ülkelerin firmalarına kaptırmaktadırlar. Bunda Alman firmalarının kendi kapasitelerini dev aynasında görmelerinin de önemli bir payı vardır. Buna rağmen Alman firmaları Rusya pazarını sistematik bir şekilde ele geçirmek istemekte ve çalışmalarını buna göre yapmaktadırlar (Handelsblatt, 12 Temmuz 1996). Alman uzmanlara göre, Rus pazarı diğer pazarlardan daha zor değildir. Şayet Alman girişimciler bu pazarda başarılı olmak istiyorlarsa risk alabilmeli ve Rusya pazarındaki faaliyetlerini iyi projelerle desteklemelidirler. Alman firmalarının başarmak zorunda oldukları bir diğer husus ise Rus ekonomi ve siyaset çevreleriyle iyi ve sağlam ilişkiler kurmaktır (Die Welt, 17 Mayıs 1997).

Rusya'da Alman yatırımlarının önündeki engelleri bertaraf etmek için büyük bir mücadele veren Alman Hükümeti, 1996 yılında Rus Hükümeti ile çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması yapmıştır. Almanya bu anlaşma ile sadece ekonomik ilişkileri olumsuz etkileyen bir durumu ortadan kaldırmakla kalmamış, aynı zamanda kendi girişimcilerinin Amerikan rakipleriyle aynı statüye sahip olmasını da sağlamıştır (Frankfurter Allgemeine, 31 Mayıs 1996).

Rusya Başbakanı Viktor Çernomirdin'in Haziran 1993'te Almanya'ya yaptığı

ziyaret, Rusya ile Almanya arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesinde önemli bir kilometre taşı oluşturmuştur. V. Çernomirdin bu ziyarette Alman girişimcilerini ülkesinde yatırım yapmaya çağırmıştır. Alman Ekonomisi Doğu Komisyonu bu vesile ile katılımcıları arasında Ruhrgas, Asea Brown Boveri ve Siemens gibi firmaların yer aldığı üç önemli proje ortaya koymuştur. Almanya enerji alanındaki bu projelerle Rus-Alman ilişkilerine canlılık getirmek istemiştir. Birinci proje, Purneftegaz ile Ruhrgas'ın birlikte kuracağı bir firmanın Batı Sibiry'a da doğal gaz çıkarmasını öngörmektedir. Bu proje gerçekleştirildiğinde 6 milyar m³ doğal gaz elde edilecektir. Bu projenin başlaması için 1-2 milyar marklık bir yatırım yapılması gerekmektedir. Asea Brown Boveri'nin üslenmek istediği ikinci proje, Sen Petersburg'ta bulunan bir enerji santralının modernize edilmesini kapsamaktadır. Bu projenin değeri 65 milyar marktır. Kanokova enerji santralının modernize edilmesini kapsayan üçüncü proje Siemens tarafından gerçekleştirilmek istenmektedir. Siemens'in almak istediği bu projenin değeri ise 120 milyon mark tutarındadır (Die Welt, 16 Temmuz 1993).

Rusya'da Alman girişimcilerin yatırım yaptıkları alanların başında enerji sektörü gelmektedir. Rusya'da enerji sektöründe faaliyet gösteren Ruhrgas 1998 yılında, 660 milyon Amerikan dolarına Gazprom'un yüzde 2,5'lik hissesini satın alarak bu enerji devine ortak olmuştur. Rusya ile ilişkisi 1970'li yılların başına kadar geri giden Ruhrgas Gazprom'dan her yıl 20 milyar m³ doğalgaz satın almaktadır. Ruhrgas ve Gazprom 25 milyar mark değerinde ve 2025 yılına kadar yürürlükte kalacak bir alım-satım anlaşması imzalamıştır. Bu yatırımla birlikte Ruhrgas Rusya'da en büyük Alman yatırımcı konumuna yükselmiştir (Handelsblatt, 17 Aralık 1998).

Rusya'da enerji sektöründe yatırım yapan bir diğer Alman firması ünlü kimya fabrikası BASF tır. BDT ülkelerinde de temsilcilikleri bulunan bu firmanın Rusya'daki temsilcilikleri; Moskova, Sen Petersburg, Kazan ve Krasnodar şehirlerinde bulunmaktadır. Bu şehirlerden Krasnodar'ın tesadüfen seçilmediği görülmektedir. Krasnodar bölgesi Alman sanayisinin ihtiyaç duyduğu kömür, petrol, doğalgaz gibi değerli madenler bakımından zengindir. BASF ayrıca Gazprom ile işbirliğine de gitmektedir. Gazprom ve BASF 1991 yılından beri Almanya'ya doğal gaz ihraç etmektedir. Rus doğal gazını Avrupa'nın diğer ülkelerine de satmayı planlayan BASF iştiraki Wintershall ile birlikte bu amacı gerçekleştirmek için Wintershall Doğalgaz Ticaret Merkezi (*Wintershall Erdgas Handelshaus*) adlı bir kuruluşu hayata geçirmiştir. Eski anlaşmaların süresi dolduktan sonra Rusya'dan gelen doğalgaz bu merkez üzerinden diğer bölgelere aktarılacaktır (Frankfurter Allgemeine, 23 Ekim 1992). BASF ile

Gazprom şirketleri Novi Urengoy'da (Batı Sibiryaya) doğalgazı etilen ve polietilene dönüştürecek bir kimya tesisinin yapımı için 1993 yılında anlaşmaya varmıştır. BASF'ın tekniği ile yapılacak söz konusu tesislerde yıllık 340 bin ton etilen ve 300 bin ton polietilen üretilmesi planlanmıştır. Bu tesislerin maliyetinin 1,5 milyar mark olduğu hesaplanmıştır. Linde ve Salzgitter firmalarının bir milyar değerinde yüksek teknolojiyi Sibiryaya götürmelerine rağmen, Gazprom'un finansman sıkıntısı çekmesi ve çok çetin hava şartları yüzünden proje hızlı bir şekilde ilerleyememiştir (Berliner Morgenpost, 29 Ocak 2001).

BASF Firması'nın iştiraki Wintershall eliyle gerçekleştirmek istediği bir diğer proje ise, Sibiryanın Yamal Yarımadası'ndan Almanya'ya kadar uzanan bir doğal gaz hattı yapımı ile ilgilidir. Beyaz Rusya ve Polonya üzerinden geçirilerek Frankfurt/Oder şehrine ulaştırılması planlanan bu hattın bu noktadan itibaren Alman doğalgaz ağı ile birleştirilmesi öngörülmektedir. BASF bu proje kapsamında toplam harcamaların yarısına denk gelen 500 milyar marklık bir yatırım yapmıştır (Süddeutsche Zeitung, 17 Temmuz 1993). Wintershall bundan başka Baltık Denizi'nin Antartika kısmında bulunan zengin petrol yataklarını işletmektedir. Dört futbol sahası genişliğinde olan ve yapımında 60 bin ton çelik kullanılması gereken bir sondaj platformunun yapımını öngören bu projeye ilk etapta 100 milyon mark harcanmıştır. BASF Tataristan'ın Petro-Kimya Şirketi NKNC ile ortaklığa giderek bu ülkede 2003 yılına kadar iki tane polistrol tesisi kurulması hususunda anlaşmaya varmıştır (Süddeutsche Zeitung, 17 Temmuz 1993). Gazprom ise Almanya pazarında işlerini yürütebilmek için, Wintershall ile birlikte Wingas adlı ortak bir şirket kurmuştur. Almanya pazarının yüzde 12 ila 15'lik bir kısmını kontrol eden Wingas'da Gazprom'un yüzde 35'lik hissesi mevcuttur. Bu bağlamda vurgulanması gereken bir diğer husus ise, Alman doğalgaz pazarının yüzde 32'sinin Rusya tarafından kontrol edildiğidir (Handelsblatt, 17 Aralık 1998).

Alman otomobil firması Daimler Benz GmbH Rus ortağı Avtrokon ile işbirliği yaparak 1993 yılında Mercedes otobüslerinin montajına başlamıştır. Avtrokon'un 250 milyon mark tutarındaki finansal kaynağı Alman bankalarının oluşturduğu bir konsorsiyum tarafından üstlenilmiş ve bu tutar Hermes garantileri çerçevesinde de garantilenmiştir. Bu anlaşma Rus Avtrokon firmasının Mercedes 303 tipi otobüslerin yapımı için gerekli olan parçaları Alman firmasından alınmasını öngörmektedir. Üretilen otobüslerin Rusya ve BDT ülkelerinde pazarlanması düşünülmektedir. Daimler Benz GmbH Rus tarafını modern müşteri hizmetleri hususunda da desteklemek istemektedir. Söz konusu firma 1992 yılında Rusya'ya toplam 100 milyon marklık bir satış

gerçekleştirmiştir (Süddeutsche Zeitung, 10 Nisan 1993 ve Frankfurter Rundschau, 10 Nisan 1993). Daimler Benz bundan başka Ulyanovsk Araba Fabrikası'yla ortaklaşa yük taşıma araçları üretmeyi planlamaktadır. Rusya pazarından yararlanmak için bu ülkede yatırım yapan bir diğer firma, Sommer adlı araba firmasıdır. Söz konusu firma Novgorod'da yük arabaları için römork üreten bir fabrika kurmuştur. Fabrikada 1990'ların ortasında kadar 150 kişi çalışmıştır (Süddeutsche Zeitung, 3 Şubat 2001).

Almanya'nın elektronik devi Siemens'in Rusya'daki faaliyetleri çok eskilere gitmektedir. Siemens 1855 yılında yurtdışındaki ilk temsilciliğini Sen Petersburg'da açmıştır. Bu firma söz konusu dönemde Sen Petersburg'dan Moskova güzergahını takip ederek Kırım'a kadar uzanan bir telgraf hattı çekmiştir. Buna rağmen Siemens'in Rus pazarında söz sahibi olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Siemens Tomsk şehrindeki atom tesislerine uranyum göndermektedir. İşlenen zenginleştirilmiş uranyum uranhexaflurid olarak tekrar kendisine dönmektedir. Siemens yanıcı ve patlayıcı maddelerin muhafaza edilmesi ve Rus atom silahlarındaki plütonyumun işlenmesi hususlarında Rus ortaklarıyla birlikte çalışmaktadır (Frankfurter Rundschau, 24 Aralık 1993). Siemens enerji alanında Rusya pazarında rakiplerine oranla öncü durumdadır. Siemens'in Rusya'da faaliyet gösterdiği alanlardan bazıları, tıbbi-, otomasyon-, telekomünikasyon-, bilgi- ve enerji santralleri teknolojileri alanlarıdır. Son olarak anılan alan diğer bütün alanlardan önce gelmektedir. 1990'lı yılların başından itibaren Siemens enerji alanında çeşitli iş ortaklıkları kurmuştur. Bunlardan birincisi Siemens'in yüzde 33,6'lık bir hisse ile iştirak ettiği Perm'deki endüstri türbinleri üreticisi Kaluga ile yaptığı işbirliği, ikincisi ise Sen Petersburg'daki metal işletmelerindeki ortaklığıdır (Süddeutsche Zeitung, 1 Ekim 1993).

Rusya'da Alman firmalarının yatırım yaptığı bir diğer alan ise gıda ve süt endüstrisidir. Stollwerck adlı Alman firması Rusya'da bir çikolata fabrikası kurmuştur. Moskova yakınlarında zamanın Almanya Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel tarafından açılışı yapılan fabrikada yıllık 20 bin ton çikolata üretilmektedir. Bu yatırım Stollwerck'e 51 milyon marka mal olmuştur. Başlangıçta 158 kişinin çalışmaya başladığı işletmenin eleman sayısı kısa bir süre sonra 300'e çıkarılmıştır (Die Welt, 17 Temmuz 1997). Bu sektördeki bir başka girişimci, 1998 yazında Moskova yakınlarında kendi tesislerinin yapımına başlayan Ehrmann firmasıdır. Bu firma yaptırdığı bir araştırma sonucunda Rus halkının yerinde üretilen mallara daha fazla rağbet ettiğini gördüğünden böyle bir yatırımı gerçekleştirmiştir. Firmanın günlük süt ihtiyacı 300 bin litre olarak tespit edilmiştir. 1997 yılındaki cirosu 650 milyon mark olan Ehrmann firmasının toplam ihracatı içerisinde

Rusya'nın payı yüzde 15'tir. Rusya'da gıda sektöründe faaliyet gösteren bir diğer Alman firması ise Schwartau Grubu'dur (Die Welt, 17 Temmuz 1997). Alman Gıda ve Süt Endüstrisi Rusya pazarından büyük ölçüde yararlanmasını bilmiştir.

Rusya'da yatırım yapan bir diğer Alman firması, Rus ortağı Svyazstroy ile birlikte telekomünikasyon alanında kablo ihtiyacını karşılamak için işe koyulan KWO Kabel GmbH Berlin'dir. Kurulan ortak firmanın tam üretime geçmesiyle birlikte 70 milyon marklık bir ciro beklenmektedir (Frankfurter Allgemeine, 17 Mayıs 1995). Bir başka Alman firması ise, Doğu Almanya'dan dönen Rus askerleri için konut yapımını üstlenen, Wayss&Freytag adlı İnşaat Şirketi'dir. İşbirliğini inşaat sektörünün dışına taşımak isteyen bu firma bu girişiminde başarılı olamamıştır (Handelsblatt, 6 Eylül 1995). Andrea von Knoop'un ifadesine göre Rusya'da faaliyet gösteren diğer firmalar; Linde, Henkel, AEG ve Thyssen'dir (Der Tagesspiegel, 5 Şubat 1994).

Rusya'da faaliyet gösteren bir başka firma kategorisi ise, Rusya'da yatırım yapan ancak zarar ederek çekilen firmalardır. Böylece bazı firmalar Rus pazarında büyük zararlara uğrayarak faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır. Bunların başında Nijni Novgorod'da Rusya'nın en büyük kağıt fabrikasına yatırım yapan Herlitz Berlin GmbH gelmektedir. Herlitz 1994 yılında yüzde 33'lük bir payla Rus kağıt fabrikasına ortak olmuştur. Toplam yatırım miktarı olan 150 milyon marklık finansman, Dünya Bankası, Deutsche Bank, Dresdner Bank, WestLB, Berliner Bank vb. bankalar tarafından sağlanmıştır. Teknik olarak 550 bin ton gazete kağıdı üretme kapasitesine sahip olan fabrikada 4.800 kişi çalışmaktadır. Herlitz batmakta olan kağıt fabrikasını yeniden yapılandırarak, kısa zamanda bölgenin ikinci büyük vergi ödeyicisi durumuna gelmiştir. Tesislerden elde edilen gazete kağıdı yurtdışına ihraç edilmektedir (Der Tagesspiegel, 8 Ekim 1995). Başlangıçtaki şansı sonradan şanssızlığa dönen Herlitz, 1995 yılında 20 milyon Amerikan doları kar etmesine rağmen, 1996 yılında 50 milyon Amerikan doları zarar etmiştir (Handelsblatt, 25 Mart 1997). Zarar eden bir diğer Alman girişimci ise meşhur ayakkabı firması Salamender'dir. Lenwest firmasıyla ortaklığa giden bu firma 1995 yılında 21,3 milyon marklık bir zarara uğramıştır. Lenwest firmasıyla ortaklığını sona erdiren Salamender Rusya'da şu anda Rus markası ayakkabı üreten Rjasanwest firması tarafından temsil edilmektedir (Frankfurter Allgemeine, 3 Aralık 1996).

Alman Yatırımlarının Bölgesel Dağılımı

Rusya'da yerel yönetimlerle ilişkilerini sağlam temeller üzerine oturtmaya çalışan Almanya, dikkatini hammadde zengini yörelere yoğunlaştırmıştır. Alman Ekonomi Bakanlığı'na göre, Alman eyaletlerinin Rusya'daki bölgesel ilişkileri iyi bir şekilde

gelişmektedir. Örneğin Niedersachsen Eyaleti, Rusya'nın Tümen, Perm ve Omsk bölgeleriyle ortaklaşa fuar ve sempozyum düzenlenmesi hususunda bir anlaşma imzalamıştır. Almanya'nın Zelle şehrinde ise Rus özel şirket yöneticileri eğitime tabi tutulmuşlardır. Baden-Württemberg Eyaleti ise Sen Petersburg'da el sanatları eğitimini teşvik etmektedir (Handelsblatt, 24 Nisan 1995).

Almanya'nın doğrudan yatırımlarının büyük bir kısmı Rusya'nın önemli endüstri merkezi Samara bölgesine akmaktadır. Bu bölgede özellikle araba, uçak, enerji ve kimya sektörleri bulunmaktadır. Alman araba lastiği üreticisi Continental, Opel Araba Fabrikası ve Bayer Kimya Fabrikası'nın bölgede faaliyetleri bulunmaktadır. Samara Valisi Konstantin Titov'a göre, bölgede Alman yatırımcıların durumları çok sağlamdır. Çünkü bölgedeki bütün tarım ve gıda maddeleri teknolojisi Almanya'dan gelmektedir. 1998 Ağustos krizinden sonra bölge yabancı finansörlerle tek başına, yani Moskova'yı atlayarak yeni borç anlaşmaları imzalamıştır (Frankfurter Allgemeine, 12 Ocak 1999). Alman firmalarının yatırıma girdiği bölgelerden bir diğeri ise, demir madeni bakımından oldukça zengin olan Belograd bölgesidir. Alman firmaları Ferrostaal GmbH ve Klöckner Endüstri Makineleri Firması 300 milyon marklık bir demir madeni arıtma ve işletme tesisi kurma projesi çerçevesinde Rus ortakları Lebedinsky GOK Gubkin Firması ile HBI (*Hot Briquetted Iron*) tesisi kurmak üzere anlaşmaya varmışlardır (Handelsblatt, 2 Ekim 1996).

Rusya'da yatırım yapmak isteyen Alman şirketlerinin ilgi duyduğu bölgelerin başında Kaliningrad yöresi gelmektedir. Bunun nedenleri arasında; geleneksel bağlar, tarih ve coğrafi yakınlık gelmektedir. Bu sayılan nedenlerden dolayı, bölgede özellikle Doğu Alman firmaları⁸ yatırım yapmaya istekli görünmektedirler. Teknik maddeler üreten Ehlebracht GmbH Enger/Westfalen bunlardan biridir. Söz konusu firma Kaliningrad'ın Gusev bölgesindeki Gusev Plant firmasıyla işbirliğine giderek, ihtiyaç duyduğu teknik yapı maddeleri ve ürünlerini bu firmaya yaptırmaktadır. Firma satın alma hacmini zamanla 5 milyon mark seviyesine kadar çıkarabilmiştir. Kaliningrad'ta iş yapan bir diğer şirket de ilişkileri eskiye uzanan mobilya firması Schieder Möbel GmbH'dir. Firma bölgeyle yaptığı ticareti bürokratik engeller yüzünden Polonyalı bir şirket aracılığı ile yürütmektedir. Bunlardan başka inşaat sektöründe faaliyet gösteren Matthaiei İnşaat ve Brandenburg'lu Krause Ağaç İşleme Firması anılmaya değer diğer girişimcilerdir

⁸ 1990'lı yılların başında Rusya'ya ihracat yapamadığı için bir çok Doğu Alman firması işçi çıkarmak zorunda kalmıştır. Bunlardan biri 50 işçisini kapı önüne koymak zorunda kalan BUCK Inpar şirkettir (Handelsblatt, 22 Nisan 1993).

(Handelsblatt, 22 Nisan 1993). Kaliningrad bölgesinde yatırım yapan bir diğer Alman şirketi de 125 milyon mark ile bu pazara giren BMW araba fabrikasıdır. Bölgedeki Avtotor firmasıyla irtibata geçen BMV üretimini Avtotor'un tesislerinde yapmaktadır. BMW Kaliningrad'ta yıllık 10 bin araba üretimi planlamaktadır. Burada üretilen veya monte edilen arabalar yüzde 20 daha ucuza mal edilebilecektir. Firma Rus pazarına büyük ümitler bağlamaktadır (Handelsblatt, 8 Temmuz 1999).

Berlin ve Brandenburg firmaları da Kaliningrad bölgesinde oldukça faal durumdadır. Bu faaliyetler çerçevesinde bölgedeki eski asker aileler sivil mesleklere kazandırılmaktadır. Bu bağlamda erkekler Almanca ve meslek eğitimi görürlerken, kadınlar da muhasebecilik öğrenmektedirler. Kaliningrad'ta yapılan teorik eğitimden sonra stajlar Berlin'de tamamlanmaktadır. Böylece Alman özel sektörü bölgede orta ölçekli firmaların çoğalmasını ve dolayısıyla bölgede orta direğin oluşmasını teşvik etmektedir. Bu program çerçevesinde eğitime tabi tutulan askerlerin büyük çoğunluğu 1994 yılına kadar eski Doğu Almanya'da görev yapmış olan kişilerdir. Bir milyon nüfusa sahip Kaliningrad bölgesinde 220 bin kişinin bir şekilde orduyla ilişkili olduğu göz önünde bulundurulursa, bu projenin önemi kendiliğinden anlaşılır. Bunun yanında, AB TACIS programı kapsamında 1998'e kadar Rusya ve BDT ülkelerinde Sovyet Ordusu'nda görev yapmış olan 8 bin subayı sivil mesleklere kazandırmıştır. Lakin bütün bu girişimler Kaliningrad'ı "Baltık Denizi'nin Hongkong'u" yapmaya yeterli olmamıştır (Süddeutsche Zeitung, 13 Temmuz 1998).

Alman firmalarının yatırım yaptıkları bir diğer önemli bölge ise Ural bölgesinde bulunan Tümen ve Perm vilayetleridir. Almanya'nın yarısı kadar büyüklüğe sahip olan Perm bölgesinde 400 civarında işletme ayakta kalma mücadelesi vermektedir. Bölgede bulunan belli başlı sanayi kolları; makine yapımı, metalurji, elektroteknik, kimya, petrol ve uzay sanayi gibi alanlardır. Bölgede zengin sodyum, kalsiyum tuzları ve magnezyum yatakları bulunduğu için burada dev kimya işletmeleri faaliyet göstermektedir. SSCB döneminde yasak bölge olan Perm 1987 yılında yabancılara açılmıştır. Doğu Alman firmaları için iş imkanları arayan Berlinli girişimciler Perm bölgesine bir gezi düzenlemişlerdir. Bu ziyarette bir çerçeve anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, yerli firmalara Moskova'nın koruyuculuğu olmadan Alman işletmelerinin desteği ile kendi tesislerini modernize etme veya yeni fabrikalar kurma imkanı vermektedir. Özellikle Perm idaresi bu anlaşmalara büyük önem vermektedir. Bu ilk işbirliği çerçevesinde Perm'de, Alcatel şirketler grubuna bağlı Berlin SEL'in bir iştiraki firması olan RTF, bir telekomünikasyon ağı kurmuştur. Bu proje toplam 100 milyon marka mal olmuştur.

Kısaca hammadde zengini ve Batı pazarı için enteresan mallar üreten bölgeler bu avantajları sayesinde yabancı firmalarla kolayca işbirliğine gitmektedirler. Örneğin, Alcatel Perm'e yaptığı yatırıma karşılık ortağı olan Rus firması Uralsvyazinform'dan magnezyum satışı garantisi elde etmiştir.

Ural bölgesinde Siemens firması da yabancı yatırımcılar arasında yerini almıştır. Siemens bölgedeki ortaklarıyla birlikte biri iyi yalıtılmış güçlü elektrik akümülatörleri diğeri ise, dijital aktarım tekniği üretecek olan iki ayrı işletme kurmuştur. Kimya fabrikası Stockhausen bölgede içme suyu arıtımında kullanılmak üzere kimyasal madde üretimi için 1998 yılında 90 kişinin çalıştığı bir fabrika kurmuştur. Pudraya benzeyen söz konusu arıtma maddesi suların içindeki zararlı maddelerin tortulaşarak dibe çökmesini sağlamaktadır. Stockhausen zaten 90'lı yılların başından beri Rusya'ya temizlik maddeleri satmaktaydı (Frankfurter Rundschau, 7 Kasım 1998).

Sonuç

Görüldüğü gibi uzun bir tarihi geçmişe sahip olan Rus-Alman ilişkileri, iki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkmasıyla birlikte, önemli bir yapısal değişikliğe uğramıştır. 1990'lı yılların başında Kohl ve Yeltsin'e endeksli olarak gelişen ilişkiler, Schröder dönemiyle birlikte yerini daha akılcı bir ilişkiye bırakmıştır. Bu dönemde ilişkilere sahip olan hava karşılıklı yararlılık ilkesidir. İki ülkenin birbirine yakınlaşması tamamen karşılıklı fayda ilkesine dayanmaktadır. Yukarıda vurgulandığı gibi, Berlin yönetimi uzun vadede Rusya'da yatırım yapan Alman girişimciler sayesinde ekonomisinin ihtiyaç duyduğu hammadde ve enerjiyi sağlamaya çalışmaktadır. Buna karşılık Rusya, Almanya ile işbirliğinden kırılan gururunu uluslararası arenada tamir etme ve pazar ekonomisine geçişte danışmanlık yapma gibi yardımlar beklemektedir.

Yeltsin döneminde iki ülke ilişkileri, özellikle kültür ve ekonomik işbirliği alanlarında önemli bir gelişme sağlamıştır. Alman STK'lar, halka inerek Rusya'da Almanya lehine olumlu bir havanın doğmasını sağlarken, Rus-Alman Kültür Forumu gibi oluşumlar da entelektüel düzeyde iki ülke ilişkilerindeki sorunların tartışıldığı bir platform oluşturmuştur. Küreselleşen dünyada, dış politikada kültürün öneminin giderek arttığı göz önünde bulundurulduğunda, çok iyi düzeye gelen Rus-Alman kültürel ilişkilerinin iki ülkeyi birbirine daha da yakınlaştıracığı söylenebilir. Savaş ganimetleri hususunda her iki ülkede sürdürülen tartışmalar, kültürel alandaki ilişkileri uzun vadede olumsuz etkileme gücüne sahip değildir. Çünkü yukarıda ortaya konulduğu gibi, Rus-Alman ilişkileri kültür alanında sağlam temellere dayanmaktadır.

Kurulan sanayi ve ticaret odaları ekonomik işbirliği ve ticaretin önündeki engelleri

kaldırarak, bu alanda ilişkilerin kurumsallaşmasına ciddi katkıda bulunmuştur. Alman firmalarının yatırımları ve bu yatırımları yapmak için seçmiş oldukları bölgeler Almanya'nın her şey den önce ekonomisinin ihtiyacı olan madenleri ve enerji ihtiyacını dikkate aldığını göstermektedir. Almanya'nın Rusya'da yaptığı doğrudan yatırımlar her ne kadar ABD ve İngiltere'nin gerisinde olsa da, Rusya ve Almanya arasındaki kültürel diyalog uzun vadede diğer dış aktörlerle karşılaştırıldığında Almanya'nın avantajına olan bir durumdur.

Kaynakça

Kitap ve Makaleler

- Bruhn, Peter (2004), Das Bernsteinzimmer in Zarskoje Selo bei Sankt Petersburg: "Beutekunst" Bibliographie des internationalen Schrifttums über das Schicksal des im Zweiten Weltkrieg von der Roten Armee in Deutschland erbeuteten Kulturgutes, Museums-Archiv-und Bibliotheksbestaende", Boch & Küble Verlag, Berlin.
- Eberbach, Götz (2003), Woher? Wohin? Die Wanderungen der Russlanddeutschen gestern und heute, Landmannschaft Verlag, Wien.
- Mangold, Klaus (2000), "Wirtschaftsfaktor Russland", Internationale Politik, sayı 5.
- Mukhina, İrina (2007), The Germans of the Soviet Union, Routledge Publishing, London.
- Symser, William (2000), "Putin spielt die deutsche Karte", Internationale Politik, sayı 5.
- Timmermann, Heinz (1995) "Deutschland und Russland; eine schwierige aber notwendige Partnerschaft", Internationale Politik und Gesellschaft, sayı 4, Frederik Ebert Vakfi Yayınları.
- Torke, Hans J (2005), Die Russische Zaren 1547-1917, 3. Aufl., München.
- Wagensohn, Tanja (2001), "Die Dominanz der neuen Sachlichkeit", Osteuropa ,sayı 4/5.
- Wiedemann, Erich (2000), Operation Puschkin. Die Jagd nach dem Bernsteinzimmer I, Der Spiegel sayı 48, s. 76-98.
- (2000), Operation Puschkin. Die Jagd nach dem Bernsteinzimmer II, Der Spiegel, sayı 49, s. 82-107.

Gazeteler

Berliner Morgenpost

Berliner Zeitung

Der Tagesspiegel

Die Welt

Frankfurter Allgemeine Zeitung

Frankfurter Rundschau

Handelsblatt

Neue Zürcher Zeitung

Reinische Merkur

Süddeutsche Zeitung